

Tiedekunta/Osasto — Fakultet/Sektion — Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos — Institution — Department Suomen kielen laitos	
Tekijä — Författare — Author Strandberg, Jan Sakari			
Työn nimi — Arbetets titel — Title Ei sanat salahan joua: fennistiikan murteenkeruun historiaa 1868—1925			
Oppiaine — Läroämne — Subject Suomen kieli (Ssu)			
Työn laji — Arbetets art — Level Pro gradu -tutkielma (Ssu800)		Aika — Datum — Month and year Syyskuu 2004	Sivumäärä — Sidoantal — Number of pages iii + 78 s. + 12 liites. = 93 s.
Tiivistelmä — Referat — Abstract <p>Pro gradu -tutkielmani käsittelee <i>Suomen murteiden sanakirjan</i> taustaksi kerätyn Suomen murteiden sana-arkiston kartuttamisen historiaa; fennistisen murteenkeruun alkuvaiheita. Lähestyn murre-sanakirjan pitkää hanketta tutkimus- ja kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta.</p> <p>Kansankielen sanakirja on fennistiikan merkittävimpiä tutkimushankkeita. Suomen kielen vanhojen pitäjänmurteiden sanasto on ällistytävän laaja aineisto, jonka keräämiseen ja julkaisemiseen on kulunut toista vuosisataa, ja sanakirjan toimitustyö jatkuu edelleen. Kansanmurteemme sisältävät paitsi kielitieteellisesti mielenkiintoista aineistoa myöskin runsaasti tietoa agraarisen elinkeinorakenteen aikakaudelta. Dialektologia ja kansatiede kulkevat käsikkäin. Murre-sanakirja on niin ollen merkittävä kansallinen omaisuus, jonka arvo koko suomalaiselle yhteiskunnalle on eittämättä suuri.</p> <p>Murteiden sanakirjan synty-sanat on ajoitettavissa vuoteen 1868, vaikka toki fennistiikassa oli leksikografisia pyrintöjä jo ennen sitä (mm. Lönnrotin <i>Suomalais-ruotsalainen sanakirja</i>). Sanakirjahankkeessa on hahmotettavissa kolme vaihetta, joita kutsun ryhdistäytymisiksi. Nämä tapahtuivat noin vuosina 1896, 1916 ja 1925. Valotan työni aluksi hie-man kansallisten tieteiden ja 1800-luvun alun aatehistoriallista taustaa (luku 2), jonka jälkeen tutkin murre-sanakirjahankkeen alkuvaiheita ja ensimmäisten sanastonkeruiden käynnistymistä (luku 3). Käsitelen kutakin hankkeen organisatorista muutosvaihetta ja hallinnollisten puitteiden kehittymistä luvuissa 4—6. Lopuksi pohdin murre-sanakirjan ja murteenkeruun historiallista merkitystä fennistiikalle ja yhteiskunnalle (luku 7).</p> <p>Tutkimukseni lähteenä on oppihistoriallista kirjallisuutta sekä murteiden keruusta vastanneiden yhteisöjen asiakirjoja. Erityisen kiinnostaviksi osoittautuivat Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa säilytettävät sanakirjahankkeen hallinnolliset asiakirjat 1916—1925. Tuon esiin varhaisempiakin pöytäkirjamainintoja.</p> <p>Hankkeen alussa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kielitieteellinen Osakunta ja Kotikielen Seura keräsivät ensimmäisiä sanastokokoelmia. Tämän jälkeen ensimmäinen ryhdistäytyminen tapahtui vuodesta 1896 lähtien, jolloin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura otti vastuun hankkeesta, E. N. Setälän tunnettua <i>sanakirjaohjelmaa</i> ja E. A. Ekmanin <i>Suomen kielen keräily-sanastoa</i> noudattaen. Keruu oli kuitenkin liian hidasta, joten 1916 perustettiin Suomen kielen sanakirjaosakeyhtiö, jotta toimintaan saataisiin enemmän varoja. Ensimmäinen maailmansota ja sisällissota kuitenkin romahduttivat rahan arvon, ja kolmannen kerran hanke jouduttiin organisoimaan uudelleen vuonna 1925, Sanakirjasäätiön muodossa. Vuonna 1976 Sanakirjasäätiö liittyi Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen.</p> <p>Kansanmurteiden keräämisessä korostuu kaikissa keruun vaiheissa kaksi asiaa. Ensinnäkin sanastuksella oli aina kiire. Vanhat murteet olivat katoamassa, ja ne piti saada nopeasti talteen. Tähän kiinnitettiin huomiota jo varhain, ja vielä 1900-luvun loppupuoliskollakin, kun keruuhanke hiljalleen saatiin loppuunviedyksi. Toiseksi sanakirjahanke on aina joutunut elämään kädestä suuhun, toisin sanoen taloudelliset puitteet ovat sanelleet keruumahdollisuudet. Vakaalle taloudelliselle pohjalle hanke pääsi vasta 1930-luvulla Sanakirjasäätiön aikana, jolloin siihen alettiin saada valtion rahoitusta.</p> <p>Murre-sanakirjahankkeen läpi kulkee punaisena lankana kansallisromanttinen innostus ja isänmaallis-tieteellinen pyrkimys suomen kirjakielen kehittämiseen, joka vielä 1800-luvun puolivälissä oli meneillään. Kansalliset tieteet lujittivat itsenäistymistä ja suomalaistumista. Aatehistorian kautta sanakirjahanke asettuu laajempaan yhteyteen.</p>			
Avainsanat — Nyckelord — Keywords tutkimushistoria, suomen kielen murteet, murteenkeruu, dialektologia, suomen murteiden sanakirja, fennistiikan oppihistoria, leksikografia, kansalliset tieteet, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotikielen Seura, Suomen kielen sanakirjaosakeyhtiö, Sanakirjasäätiö			
Säilytyspaikka — Förvaringställe — Where deposited Muoto-opin arkisto, Helsingin yliopiston suomen kielen laitos			
Muita tietoja — Övriga uppgifter — Additional information Julkaistaan sähköisesti: http://ethesis.helsinki.fi/			